

A koji ste vi?

Pitanje identiteta evanđeoskih vjernika

Ervin Budiselić

Biblijski institut, Zagreb

ebudiselic@bizg.hr

UDK: 279.123

Esej

Sažetak

Potaknut nedavnim popisom stanovništva, autor ovog eseja promišlja o pitanju identiteta evanđeoskih vjernika. U prvome dijelu daje se kratki povijesni pregled nastanka reformacije, a u drugome dijelu govori se o sličnostima i razlikama između protestantske i radikalne reformacije. Budući da postoje teološke razlike između protestantske i radikalne reformacije, a radikalna reformacija krenula je iz iste polazne točke kao i protestantska, u trećem dijelu razmatra se kako bi bilo najbolje nazvati i identificirati vjernike spomenutih crkava. Na kraju, autor se u hrvatskom kontekstu opredjeljuje za naziv „crkve reformacijske baštine“ iako u tom slučaju preostaje problem koji pojam koristiti za vjernike tih i takvih crkava.

Ključne riječi: evanđeoski pokret, evanđeoski vjernici, protestanti, radikalna reformacija, crkve reformacijske baštine, slobodne crkve

Uvod

Nedavni popis stanovništva i smjernice koje su razne evanđeoske denominacije davale svojim članovima kako da se izjasne prilikom popunjavanja upitnika, iznjedrio je na površinu jednu važnu temu: pitanje identiteta evanđeoskih crkava. Ako ste član baptističke, pentekostne, neke karizmatске ili, recimo, Kristove crkve, vjerojatno ćete se, u ovom našem katoličkom kontekstu, prije ili kasnije susresti s pitanjem: „A koji ste vi?“, gdje će se od vas zatražiti da se identificirate i odre-

dite. Karta kršćanstva djelomično je jasna: na zapadu postoji Katolička Crkva, na istoku Pravoslavne crkve, a neki znaju za protestantizam te protestantske crkve. Pitanje koje se postavlja je u koju kategoriju smjestiti crkve iz druge rečenice? Spadaju li one u protestantizam ili nešto treće? Jednoznačnog odgovora nema niti se svi slažu oko ove tematike, što odgovor na postavljeno pitanje čini otežanim.

1. Kratak povijesni pregled

Reformacija je povijesni događaj koji se zbio u 16. stoljeću. Iako je u tom trenutku kršćanstvo bilo podijeljeno na zapadno i istočno, reformacija je donijela novu podjelu zapadne crkve budući da se kao plod reformacije događa protestantizam i posljedično nastaju protestantske crkve.¹ No i takva tzv. *protestantska reformacija* imala je svoju reformaciju jer se unutar protestantizma javljaju glasovi koji pozivaju na daljnju reformaciju reformacije i stoga govorimo o tzv. *radikalnoj reformaciji*. Naime, protestanti, Luther i Calvin, nisu htjeli napustiti Katoličku Crkvu, već su je htjeli reformirati te nisu imali problem s običnim katoličkim narodom nego sa strukturama vodstva (na primjer, „papa je antikrist“).

Iako se na prvi pogled protestantska i radikalna reformacija mogu činiti sličnim pokretima, posebice zato što je jedna proizašla iz druge, ta dva pokreta imaju značajne razlike. Kada govorimo o radikalnoj reformaciji, onda govorimo o trima skupinama vjernika u koje uključujemo: „duhovnjake“, „anabaptiste“ i „racionaliste“ (Estep 2020, 10). Prema Williamsu i Mergelu (1957, 22), „sve tri skupine unutar radikalne reformacije slagale su se oko toga da je potrebno sjeći do tog korijena i osloboditi crkvu i vjerovanje od onoga što su smatrali zagušljivim rastom crkvene predaje i prerogativa vlasti. Upravo to njihovu reformaciju čini ‘radikalnom’.“

Radikalna reformacija imala je za cilj, u skladu s učenjem Biblije, reformirati protestantsku reformaciju i posljedično Crkvu, i učiniti to da Crkva uistinu bude onakva kakvom ju je Isus i zamislio i započeo. No, kada govorimo o tim radikalima, prethodna rečenica možda je preidilična jer, kao što smo prethodno naveli, među njima je bilo svega i svačega. Primjerice, „duhovnjaci“ su nadahnuće Duha stavljali iznad pisane Božje riječi, a „racionalisti“ su nijekali Trojstvo. Stoga, kada govorim o radikalnoj reformaciji, tu se prije svega usmjeravam na anabaptizam jer on predstavlja ono najbolje i najpoželjnije u radikalnoj reformaciji te ujedno predstavlja tradiciju koja je živa i danas i imala je najveći utjecaj na crkve o kojima ovdje govorimo.

1 U kontekstu ovog članka, pojam podjela ne koristi se u smislu vrednovanja je li neka podjela bila dobra ili loša. Koristi se isključivo u svrhu isticanja da se dogodila određena podjela.

2. Razlike između dvije reformacije

U čemu je razlika između protestantske i radikalne reformacije? Ako bismo saželi karakteristike radikalne reformacije, posebice kroz prizmu anabaptističkog pokreta, onda možemo reći kako su u konačnici danas crkve koje nazivamo *crkvama reformacijske baštine* od protestantske reformacije baštinile pet *Sola*:

- *Sola Scriptura* („samo Pismo“) – samo je Pismo autoritativno, temelj vjere i ono govori svim vjernicima te nije isključivo vezano uz tumačenje crkvenih vođa i crkvenih koncila
- *Sola Gratia* („samo milost“) – Krist je otišao na križ zbog Božje milosti i čovjek nema nikakve zasluge za svoje spasenje, već je to nezaslužena Božja ljubav (milost) po kojoj je čovjek opravdan
- *Sola Fide* („samo vjera“) – čovjek se opravdava samo svojom vjerom u Krista, a ne svojim djelima
- *Solus Christus* („samo Krist“) – spasenje je ostvareno samo po Kristu i posredovano samo od Krista (a ne od Crkve, sakramenata, svetaca, relikvija, anđela i sl.)
- *Soli Deo Gloria* („samo na slavu Božju“) – samo Bogu pripada sva slava za njegovu milost, ljubav i spasenje.

No, jednako tako, od radikalne reformacije spomenute crkve baštinile su nauk o krštenju odraslih (i sve što to podrazumijeva) te nauk o konceptu slobodne crkve.²

Dakle, kao prvu stvar, ono što radikalnu reformaciju čini radikalnom, jest oblikovanje Crkve prema novozavjetnom obrascu koji je uključivao nužnost osobne predanosti Kristu, što je pak preduvjet za vodeno krštenje. Iako nam se pitanje krštenja iz današnje perspektive može činiti nebitnim, u njihovo vrijeme krštenje je određivalo i određuje i danas samu narav Crkve. Pišući o Conradu Grebelu, jednom od vođa anabaptističkog pokreta, Estep (2020, 21) kaže sljedeće:

Premda je Grebelovo razočarenje švicarskom reformacijom započelo Zwinglijevim neuspjehom da u djelo provede naum da do Božića 1523. održava Gospodnju večeru na jednostavan, apostolski način, do 1525. godine protestni je pokret podrazumijevao puno više od mise, ili čak krštenja vjernika – uključivao je i samu narav crkve. Koncept crkve predanih vjernika preuzeo je mjesto crkve koju je činilo miješano mnoštvo. Ovu novu crkvu, poput one apostolske, trebali su činiti samo oni koji priznaju Krista kao Gospodina, iza čega je uslijedilo vjerničko krštenje umjesto krštavanja svih rođenih u nekoj župi. Gospodnju večeru bi onda blagovali kršteni, i to na jednostavan način, lišenu svih srednjovjekovnih uresa, kao zalag bratske ljubavi u sjećanje na jednu, dostatnu Kristovu žrtvu.

2 Za više o ovoj temi, vidi Jambrek 2007.

Ako je krštenje odraslih osoba biblijski normativ, iz toga slijedi da biti dijelom Crkve znači biti učenik Isusa Krista (dakle, učenništvo) i također podrazumijeva crkvenu disciplinu, tj. da su članovi crkve odgovorni za ono što govore i čine Bogu i ljudima. To jednako tako znači da se pojam *vjernik* ili *kršćanin* ne može koristiti za sve i svakoga, nego samo za onu osobu ili osobe koje uistinu poznaju Božju riječ i žive ju u praksi ili za ono što možemo nazvati *nanovorođenom* osobom. Te i takve osobe okupljaju se u vidljivu lokalnu crkvu koju čine ono što Biblija naziva *Crkvom*.

Kao drugu stvar, ono što radikalnu reformaciju čini radikalnom jest koncept *slobodnih crkava*. I dok su protestanti smatrali da unatoč svim pogreškama i zabudama, Katolička Crkva nikada nije prestala biti Crkvom, radikalni reformatori nisu dijelili to mišljenje i zato su reformatore nazivali „polovičnim reformatorima“. Sjedinjenje Crkve i Države koje je započelo pod Konstantinom te uvođenjem krštenja male djece narušilo je karakter Crkve kao zajednice nanovorođenih i smatrao se „padom crkve“ (Estep 2020, 176–177). Stoga, kada govorimo o *slobodnim crkvama*, anabaptisti su se protivili i „crkvenoj državi“ i „državnim crkvama“ (Estep 2020, 187) te pod tim pojmom govorimo o nastojanjima radikalnih reformatora da raskinu tu sponu između Crkve i Države, tj. pravo Države da ima ovlasti u vjerskim pitanjima (Estep 2020, 187). Iz toga slijedi da se anabaptisti nisu pokoravali vlastima u vjerskim pitanjima te su smatrali kako je odvajanje ovih dvaju entiteta nužno zbog same naravi Crkve (Estep 2020, 189–190).

Tablica 1: *Teološke razlike između protestantske i radikalne reformacije*

PROTESTANTI	CRKVE REFORMACIJSKE BAŠTINE (sljedbenici radikalne reformacije)
5 Sola.	5 Sola.
Smatraju Katoličku Crkvu crkvom.	Ne smatraju Katoličku Crkvu crkvom.
Nisu raskinuli sponu između države i crkve.	Raskinuli su sponu između crkve i države, tj. ne žele „crkvenu državu“ niti „državnu crkvu“. Odatle dolazi i izraz „slobodne crkve“, gdje „sloboda“ podrazumijeva slobodu od uplitanja države u crkvena vjerovanja i praksu.
Zadržavaju krštenje male djece.	Prakticiraju samo krštenje odraslih.
Crkva je „miješano društvo“.	Crkvu čine samo nanovorođeni vjernici i stoga je moguće prakticirati učenništvo i crkvenu disciplinu. Oni koji nisu učenici i odbacuju crkvenu disciplinu, nisu članovi crkve.
Budući da članstvo crkve čine i mala djeca, veća važnost pridaje se sakramentima u odnosu na anabaptiste (primjerice, Krist je nekako prisutan u elementima kruha i vina), a u kontekstu bogoslužja, veću važnost ima propovijedanje u odnosu na sakramente.	Budući da članstvo crkve čine odrasli, sakramenti nemaju toliku važnost, a u kontekstu bogoslužja, veća važnost polaže se na propovijed nego na otajstvo sakramenata.

3. Problematika nazivlja

Budući da postoje teološke razlike između protestantske i radikalne reformacije, a radikalna reformacija krenula je iz iste polazne točke kao i protestantska, postavljaju se pitanja u koji „tabor“ smjestiti baptističku, pentekostnu i ostale crkve te koje nazivlje koristiti za te crkve? Znam da će neki možda biti iziritirani korištenjem pojma „taborovanja“, ali važno je promišljati o ovoj temi jer u konačnici ona se bavi pitanjem identiteta.

U Hrvatskoj, zanimljivo, postoji nekoliko pristupa. Neki koji su dio navedenih crkava, sebe vide u taboru radikalne reformacije i ne smatraju se protestantima budući da stavljaju naglasak na teološke razlike između radikala i protestanata. Drugi pak koji su dio navedenih crkava, sebe smatraju *protestantima* jer smatraju da su obje reformacije potekle iz iste polazne točke, samo što je jedna otišla dalje od druge. Treći koji su dio protestantskih crkava, ne žele pojam *protestant* dijeliti s *radikalima* (baptistima, pentekostalcima itd.). I tko je od njih u pravu? Odgovor ovisi koga pitate... Stanko Jambrek (2007, 318), primjerice, kaže kako se reformacija razvila u četiri tradicije: 1. luteransku; 2. reformiranu (prezbiterijansku) ili kalvinsku tradiciju; 3. anglikansku i; 4. anabaptističku tradiciju ili tradiciju *slobodnih crkava*. Prema Jambreku, izvorno se jedino luteranska i reformirana tradicija mogu nazvati *protestantskim* budući da je anglikanska tradicija prvenstveno imala političku, a ne vjersku pozadinu, a anabaptizam nastavlja tamo gdje su protestanti posustali. Međutim, Jambrek ističe kako se u najširem pojmu protestantizam može odnositi na „cijeli spektar nerimokatoličkoga zapadnog kršćanstva s različitim doktrinarnim svjetonazorima“.

Stvari se dodatno kompliciraju ako, u ovom našem kontekstu, razmotrimo terminologiju koja se koristi u tim razgovorima:

- Ako spomenute crkve nazovemo *protestantskima*, onda su vjernici tih crkava *protestanti*, no teološki te crkve niti su državne (manje važno ili čak nebitno danas) niti prakticiraju krštenje male djece (jako važno).
- Ako za ove crkve koristimo naziv *crkve reformacijske baštine*, opet nam ostaje problematika kako nazvati vjernike tih crkava? Prema njihovim denominacijama ili kako već?
- Ako u igru uvedemo pojam *evanđeoski* te počnemo govoriti o *evanđeoskim crkvama* i *evanđeoskim vjernicima*, taj pojam dolazi od *evanđeoskog pokreta*, pokreta za koji se smatra da je oduvijek postojao, a prisutan je gdje god je Duh Sveti nazočan i gdje god je Riječ Božja živa i djelotvorna u srcima ljudi (Jambrek 1997, 27–28). S druge strane, suvremeni evanđeoski pokret ima svoj korijen u reformaciji, on zahvaća ljude iz protestantskih crkava, slobodnih crkava reformacijske baštine pa

čak i rimokatoličke crkve (Jambrek 1997, 28).³ Dakle, korištenje pojma *evanđeoski* u „isti koš“ trpa i pentekostalca i luterana i katolika.

- Ako koristimo pojam *slobodne crkve* (eng. *free churches*), to je pojam koji je međunarodno poznat jer označava crkve radikalne reformacije, no kojim nazivom osloviti vjernike tih i takvih crkava? *Slododnjaci*?
- Možemo reći da smo jednostavno *kršćani*, ali taj pojam danas znači sve i svašta i često je lišen svog sadržaja.

Tablica 2: *Problematika nazivlja*

NAZIV CRKVE	NAZIV VJERNIKA	POJAŠNJENJE
Protestantska Crkva	protestanti	Sociološki, vjernici crkava reformacijske baštine jesu protestanti, ali teološki to nisu jer između protestanata i CRB postoje značajne razlike.
Crkve reformacijske baštine (CRB)	?	Kako nazvati vjernike tih crkava?
Evanđeoska Crkva	Evanđeoski vjernici	Problem je taj što u RH postoji jedna denominacija koja ima taj pridjev u svom nazivu. Osim toga, oznaka evanđeoski vjernik zahvaća i vjernike iz protestantskih crkava (tipa anglikanac John Stott). Time se potire teološka razlika između protestanata i CRB.
Slobodne crkve	?	Pojam slobodne crkve jako dobro opisuje razlike između protestanata i CRB.
?	kršćanin	Problem je taj što taj pojam danas znači sve i svašta, tj. različitim osobama ima različito značenje.

- 3 Koje su osnovne karakteristike evanđeoskoga kršćanstva? Prema Jambreku (1997, 28) to su: „iskustvo obraćenja Bogu, potreba za življenjem svetoga života, očiglednost novodoživljene ili obnovljene osobne vjere, koja se djelatno iskazuje u evangelizaciji i služenju potrebitima“. Prema Bebbingtonu (2005, 2–3) to je: konverzionizam: osoba se mora obratiti (nema spasenja bez osobnog obraćenja); aktivizam: Radosnu vijest treba širiti; biblicizam: posebno poštovanje prema Bibliji kao Božjoj riječi (sve ključne duhovne istine nalaze se u Bibliji); križocentizam: usredotočenje na Kristovo djelo spasenja na križu. Prema Larsenu (2007, 1) evanđeoski kršćanin je osoba: 1. koja je pravovjerni protestant; 2. koja stoji na tradiciji globalnih kršćanskih mreža koje su se pojavile iz pokreta probuđenja 18. stoljeća povezanih s Johnom Wesleyjem i Georgeom Whitefieldom; 3. koja na prvom mjestu drži Bibliju u svom kršćanskom životu kao Bogom nadahnuti, konačni autoritet u pitanjima vjere i prakse; 4. koja naglašava pomirenje s Bogom kroz otkupiteljsko djelo Isusa Krista na križu; 5. koja naglašava djelovanje Svetog Duha u životu pojedinca tako što ga vodi do obraćenja i života u zajedništvu s Bogom te služenja Bogu i drugima, uključujući i dužnost svih vjernika da sudjeluju u zadatku naviještanja evanđelja svim ljudima. Prema J. I. Packeru (1978, 15–23), šest temeljnih evanđeoskih učenja su: 1. vrhovni položaj Svetog pisma (zbog jedinstvenog nadahnuća); 2. veličanstvo Isusa Krista (bogočovjek koji je umro kao žrtva za grijeh); 3. gospodstvo Svetog Duha (koji potiče razne ključne službe); 4. nužnost obraćenja (izravan susret s Bogom na Božji poticaj); 5. prioritet evangelizacije (svjedočenje je izraz štovanja Boga); 6. važnost zajedništva (crkva je živa zajednica vjernika).

Zaključak - i što sad?

Kada govorimo o *crkvama reformacijske baštine* danas, onda nam mora biti jasno da je jedan od problema s kojim se susrećemo pitanje identiteta – tj. tko smo mi zapravo? Naime, u nekom sociološkom smislu, vjernike tih crkava često se svrstava pod *protestante* (ili oni to i sami rade) budući da se ne pravi razlika između gore spomenutih dviju vrsta reformacije. Nadalje, radikalna reformacija nastala je iz protestantske i od nje baštini neke temeljne postulate vjere, što dodatno otežava ovo „nijansiranje“.

Nadalje, *crkve reformacijske baštine* plod su povijesnog razvoja i raznih utjecaja, pokreta i teologija, i običnom je vjerniku često teško poznavati, razumjeti i pratiti sav taj povijesni razvoj. Kao što ističe Kraljik (2021), *crkve reformacijske baštine* u stoljećima nakon reformacije 16. stoljeća, nastavile su reformirati svoj život crkve i crkvenu praksu kroz vlastita vjerovanja donesena na razini pojedinih denominacija, kroz vlastita naučavanja, vlastito razumijevanje i tumačenje Pisma kao glavni temelj za svoje doktrine te u moderno doba donekle i kroz međudenominacijske susrete na kontinentalnoj i globalnoj razini (npr. *Lausanne Movement*, *World Evangelical Alliance* i sl.). Međutim, s obzirom na različita tumačenja Svetoga pisma i različiti teološki nauk te različito razumijevanje toga kako bi Crkva trebala izgledati i funkcionirati, neminovno je iz ovih nastajanja i različitih pokreta, poput pijetističkog, anabaptističkog i puritanskog, u sljedećim stoljećima nastalo više različitih teoloških pravaca koji su ujedno postali i eklezijalni (denominacijski) pravci, poput baptističkih crkava, bratskih crkava, metodističkih crkava, crkava obnove, crkava svetosti, pentekostalnih crkava, samostalnih karizmatičkih crkava i dr. (Jambrek 2003, 13–14).

Dakle, crkve reformacijske baštine nužno nemaju *povijesni* slijed radikalne reformacije (primjerice, pentekostanci, jer su oni nastali kasnije), no one s jedne strane, *teološki* baštine njihov nauk i praksu, a s druge strane ono što one jesu danas plod je određenoga povijesnog razvoja. I upravo ta šarolikost otežava davanje odgovora na pitanje tko mi zapravo jesmo.

Ako ćemo gledati kronološki, prvi kršćani bili su jedna od židovskih sekti (sekta je pozitivan pojam) i zvali su se „Put“. Mi smo *kršćani*, ali pojam *kršćanin* dolazi kasnije u Djelima 11 i najvjerojatnije predstavlja pojam izrugivanja koje su protivnici Isusovih sljedbenika nadjenuli istima. Možemo reći da smo *protestanti* u nekom najširem smislu jer baštinimo osnovne postavke protestantske reformacije, ali ne sve. Mi smo i *radikali* jer smo teološki i u praksi najbliži njima, tj. anabaptistima. Mi smo u konačnici i *evanđeoski kršćani* jer osnovni postulati evanđeoskog pokreta odgovaraju radikalnoj reformaciji iako se pod tim pojmom mogu naći i protestanti i katolici. No ako bih se morao odlučiti za jedan pojam koji najbolje opisuje naše crkve, onda bi to u Hrvatskoj bio pojam *crkve refor-*

macijske baštine, a na međunarodnoj razini *slobodne crkve*, iako u tom slučaju preostaje problem koji pojam koristiti za vjernike tih i takvih crkava.

Bez obzira smatrate li odgovor na pitanje: „A koji ste vi?“ jednostavnim ili složenim, pitanje identiteta vrlo je važno za svakodnevnicu crkava reformacijske baštine, ali i za budućnost. Jer u vremenu duhovne globalizacije, ispravan identitet ono je što daje korijen, stabilnost i sigurnost i čuva nas da ne zaboravimo Isusov poziv i poslanje. I kao što je to kroz ovaj članak implicitno istaknuto, to pitanje povezano je i otvara čitav niz drugih pitanja i tema poput soteriologije, poveznice između soteriologije i ekleziologije, pitanje ekumenizma, evangelizacije, ponovnog krštavanja itd.

Popis literature

- Bebbington, D. W. 2005. *Evangelicalism in Modern Britain: A History from the 1730s to the 1980s*. London i New York: Routledge.
- Estep, William R. 2020. *Povijest anabaptizma: Uvod u anabaptizam šesnaestoga stoljeća*. Krapina: Baptistička crkva „Emanuel“.
- Jambrek, Stanko. 1997. Povijesni pregled Evanđeoskog pokreta. U: Stanko Jambrek, ur. *Evanđeoski pokret. Zbornik radova sa znanstvenog skupa Protestantsko-evanđeoskog vijeća povodom 150. obljetnice Evanđeoske alijanse*, 27–38. Zagreb: Protestantsko-evanđeosko vijeće.
- _____. 2003. *Crkve reformacijske baštine u Hrvatskoj*. Zagreb: Bogoslovni institut.
- _____. 2007. Protestantizam. U: Stanko Jambrek, ur. *Leksikon evanđeoskog kršćanstva*, 318–320. Zagreb: Bogoslovni institut i Prometej.
- Kraljik, Dalibor. 2021. *Reformacija kao (ne)završen proces: Ecclesia semper reformanda?* (neobjavljeni članak).
- Larsen, Timothy. 2007. Defining and Locating Evangelicalism. U: Timothy Larsen i Daniel J. Treier, ur. *The Cambridge Companion to Evangelical Theology*, 1–14. Cambridge: Cambridge University Press.
- Packer, J. I. 1978. *The Evangelical Anglican Identity Problem*. Oxford: Latimer House.
- Williams, George H. i Angel M. Mergal. 1957. *Spiritual and Anabaptist Writers*. Philadelphia: The Westminster Press.

Ervin Budiselić

**And which ones are you?
The Question of Evangelical Believers' Identity**

Abstract

Prompted by the recent census, the author of this essay reflects on the question of evangelical believers' identity. The first part offers a short historical overview of the Reformation, and the second speaks about similarities and differences between the Protestant and the Radical Reformation. Since there are theological differences between the two, and since the Radical Reformation stemmed from the same starting point as the Protestant Reformation, the third part considers what would be the best way to call and identify believers of those churches. In the end, speaking from the Croatian context, the author sides with the term "churches of the Reformation heritage," although the problem remains as to which term should be used for believers in such churches.